

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΘΕΕ ΜΟΥ ΘΕΕ ΜΟΥ... ΨΥΧΙΚΗ
ΕΞΑΝΤΛΗΣΗ ΚΑΙ “ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ” ΤΟΥ ΚΛΗΡΙΚΟΥ»
ΤΟΥ ΣΕΒ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΛΙΟΥ, ΑΧΑΡΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ κ. ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ

Αθήνα 7.10.2015

π. Βασίλειος Ι. Καλλιακμάνης

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Άρτης κ. Ιγνάτιε, εκπρόσωπε του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερωνύμου, Σεβασμιώτατοι άγιοι αρχιερείς, σεβαστοί πατέρες, κυρίες και κύριοι. Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω τους διοργανωτές της αποψινής εκδήλωσης και ειδικότερα τον Θεοφιλέστατο Επίσκοπο Φαναρίου κ. Αγαθάγγελο για την τιμητική πρόσκληση να παρουσιάσω το βιβλίο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιλίου, Αχαρνών και Πετρούπολεως κ. Αθηναγόρα, με τίτλο, **«Θεέ μου, Θεέ μου... Ψυχική εξάντληση και “αποξένωση” του κληρικού»**. Πρόκειται για «καρπό υγιούς και ακάματης ποιμαντικής ανησυχίας», ένα «πολύτιμο έργο», όπως σημειώνει ο Μακαριώτατος στον Πρόλογο.

Πριν προχωρήσω στην παρουσίαση, θεωρώ απαραίτητες τρεις επισημάνσεις, για να κεντρίσω το ενδιαφέρον όχι μόνο των βιβλιόφιλων, αλλά και εκείνων που δεν έχουν καλή σχέση με τα βιβλία.

1. Λέγεται, ότι οι Έλληνες δεν μελετούν βιβλία, αν και έρευνες των τελευταίων χρόνων δεν φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή. Έχει όμως σημασία να ερευνηθεί, ποια βιβλία

διαβάζονται, και εάν υπάρχει διαμορφωμένη συνήθεια-έθος μελέτης βιβλίων. Το έθος που διαμορφώνει και ανάλογο ήθος. Πάντως, όταν υπάρχουν απόφοιτοι Λυκείου που καταστρέφουν συνήθως τα βιβλία μετά την αποφοίτησή τους και η πλειονότητα των φοιτητών, που μετά την τραυματική εμπειρία των εισαγωγικών εξετάσεων στα Α.Ε.Ι., αποστρέφονται τα βιβλία και τα αρχαία ελληνικά ή περιορίζονται μόνο στη μελέτη πανεπιστημιακών σημειώσεων, η κατάσταση είναι λίαν ανησυχητική. Μεταξύ των περισσότερων κληρικών τα πράγματα είναι ακόμη χειρότερα. Παρότι ως κληρικοί ξεφυλλίζουμε καθημερινά λειτουργικά βιβλία, ολίγοι εντρυφούμε πραγματικά σε αυτά και σπάνια μελετούμε βιβλία γενικότερου ενδιαφέροντος που θα μας διευκολύνουν στην συνάντησή μας με το σύγχρονο άνθρωπο και στο διάλογό μας με την κοινωνία. Σερφάρουμε και επικροτούμε ιδιωτικές θεολογικές απόψεις του διαδικτύου πάνω σε φλέγοντα ζητήματα και σχεδόν έχουμε διακόψει τη σχέση μας με το νηφάλιο βιβλικό, πατερικό και θεολογικό λόγο, αρκούμενοι συχνά στο ηλεκτρονικό φωτογραφικό υλικό.

2. Και είναι εύλογο το ερώτημά που αναδύεται. Καλά, όλοι πρέπει να γίνουμε φανατικοί αναγνώστες βιβλίων; Και αν δεν διαβάσουμε υψηλού επιπέδου βιβλία, δεν μπορούμε να εργασθούμε αποδοτικά; Η ζωή και η καθημερινή πραγματικότητα δεν είναι πιο ζωντανά από την παθητική μελέτη ενός βιβλίου; Όντως, αν ανατρέξουμε στο σοφό της κλασικής

αρχαιότητας Σωκράτη, θα δούμε σε ένα διάλογο που διασώζει ο Πλάτωνας, ότι επιτιμάται ο εφευρέτης της γραφής Θεύθ, διότι με τα βιβλία οι άνθρωποι θα γίνουν όχι σοφοί, αλλά πολυγνώμονες, δοξόσοφοι και δοκησίσοφοι (Φαίδρος 274d-275a). Σπεύδω να διευκρινίσω ότι, η άποψη αυτή δεν υποτιμά τα βιβλία, αλλά θεωρεί ανώτερη την εμπειρική γνώση που μεταδίδεται με το ζωντανό προφορικό λόγο και τον τρόπο της ζωής. Βέβαια, δε γνωρίζω τι θα έλεγε σήμερα ο Σωκράτης με τη σύγχυση και τη βαρβαρότητα που επικρατεί ακόμη και σε εκκλησιαστικές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο. Γνωρίζω όμως, ότι ένας σύγχρονος άγιος, ο όσιος Πορφύριος, παρότι ολιγογράμματος, διάβαζε βιβλία ιατρικής για να επικοινωνεί καλύτερα με ιατρούς και ασθενείς, δίδασκε ορθόδοξη θεολογία μπροστά σε ένα άγαλμα του Δία και έβρισκε τη λύση ενός μεγάλου πνευματικού ζητήματος σε ένα βιβλίο φυσικής!

3. Διαβάζοντας το βιβλίο του Σεβ. ήρθαν στο νου μου τα λόγια ενός σύγχρονου χαρισματικού Γέροντος, του Σωφρονίου Σαχάρωφ, ο οποίος συνοψίζοντας την πνευματική του εμπειρία βρίσκει πολύ κοντά στα πορίσματα της μελέτης που παρουσιάζουμε, έστω και αν έχει άλλη αφετηρία. Γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος: Στη σημερινή εποχή που σημειώνεται μαζική αποστασία από τον Χριστιανισμό, η διακονία του ιερέως γίνεται συνεχώς δυσκολότερη. Ο πνευματικός, στην προσπάθειά του να σηκώσει τους ανθρώπους από τον Άδη που δημιούργησαν

οι ίδιοι με τα αντιφατικά πάθη τους, συνεχώς συναντάται με τον θάνατο που τους έπληξε... Είναι αδύνατον να κατανοήσει κάποιος τους ανθρώπους. Είτε θα είναι τυφλοί, είτε θα πάσχουν από πνευματική και νοερά αχρωματοψία. Συχνά βλέπουν τα πράγματα με τελείως αντίθετη οπτική, όμοια με το αρνητικό της φωτογραφίας. Τότε, το να γνωρίσει κάποιος την πραγματική αλήθεια της ζωής, είναι τελείως ανέφικτο. Στην κατάσταση αυτή δεν μένει χώρος για κανένα λόγο. Αυτοί έχουν εχθρική διάθεση προς τον προσανατολισμό της αγίας αγάπης. Η υπομονετική ταπείνωση εκλαμβάνεται σαν υποκρισία. Η διάθεση να τους διακονήσει κάποιος, αποδίδεται σε ευτελές και ιδιοτελές ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικό σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι το κατ' εξοχήν χριστιανικό πνεύμα να μην αντιστεκόμαστε στον κακότροπο, τους καθιστά υπερβολικά τολμηρούς. Στενοχωρούν τους ιερείς κατά τρόπο άδικο και επώδυνο. Τους αποδίδουν τέτοιες διαθέσεις που οι ίδιοι ποτέ δεν διανοήθηκαν. **Τους καταρρακώνουν ψυχικά χωρίς μέτρο, κατηγορώντας τους σαν υπερήφανους.** Με όλο αυτό το κλίμα που δημιουργούν με τη στάση τους, δυσχεραίνουν την παρουσία του ιερέα και επ' αυτού τον κατακρίνουν ότι αποφεύγει την επικοινωνία μαζί τους και οι καταστάσεις αυτές δεν έχουν τέλος.... Προς τον ιερέα συμπεριφέρονται οι άνθρωποι όπως και προς τον Θεό. Με μεγάλη ευκολία τον απορρίπτουν ως κάτι το άχρηστο, με τη βεβαιότητα ότι αμέσως μόλις θα έχουν την ανάγκη του, θα τον καλέσουν και αυτός δεν θα τους αρνηθεί, κάνο-

ντας πράξη το ευαγγελικό “Πατέρα συγχώρησέ τους, δεν ξέρουν τι κάνουν”(βλ. Περί προσευχής, σ. 213-215).

Ύστερα από τις επισημάνσεις αυτές επανέρχομαι στο βιβλίο του Σεβασμιωτάτου. Νομίζω, ότι στο περιεχόμενό του έχουμε συνδυασμό εμπειρικής και επιστημονικής γνώσης. Συναντούμε ένα διαυγή, άκρως επίκαιρο και δημιουργικό διάλογο ανάμεσα στη θεολογία και τις σύγχρονες επιστήμες ψυχικής υγείας. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια διδακτορική διατριβή που γράφτηκε για να κοσμεί τις βιβλιοθήκες, αλλά για να βοηθήσει τους κληρικούς στο επίπονο και πολύμοχθο έργο τους. Αυτό φαίνεται και από τα θέματα που πραγματεύεται: Ποιες οι αιτίες της ψυχικής εξάντλησης του κληρικού; Τι οδηγεί στην αποξένωση και την απόσυρση; Ποιος ο ρόλος του άγχους; Ποιες οι επιπτώσεις της μοναξιάς και της εγκατάλειψης του κληρικού από τον εκκλησιαστικό οργανισμό; Ποια τα προβλήματα και οι ανεπάρκειες της άγαμης ιερατικής κλίσης; Ποιες οι δυσκολίες και τα αδιέξοδα της οικογένειας του έγγαμου κληρικού;

Όμως, ο δόκιμος συγγραφέας δεν μένει μόνο στις διαπιστώσεις. Αλλά με βαθειά επίγνωση της αρχιερατικής του ευθύνης, μετά τη διάγνωση, προτείνει και τρόπους υπέρβασης των προβλημάτων. Διατυπώνει προτάσεις θεραπείας. Αντλεί εικόνες από τη βιβλική και πατερική παράδοση. Ακολουθεί τους αγίους Πατέρες, οι οποίοι προσάρμοζαν την ποιμαντική τους στην εκάστοτε κοινωνική πραγματικότητα, χωρίς να επι-

τρέπουν να αφομοιώνονται από αυτήν, διαμορφώνοντας οι ίδιοι τις προϋποθέσεις για τη συνάντηση του ευαγγελικού μηνύματος με την εποχή τους (σ. 17).

«Είναι αλήθεια», γράφει ο Σεβ. «ότι πολλοί νηπτικοί Πατέρες έχοντας το θείο φωτισμό προέβαιναν σε λεπτές διαγνώσεις και θεραπείες. Η αγιότητα ενεργεί σωστικά. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι μπορούμε να παρακάμπτουμε τη μαθητεία στις ανακαλύψεις του ανθρώπινου μόχθου και να οικειοποιούμεθα αδιάκριτα τις ικανότητες των εξ ορισμού χαρισματικών ποιμένων» (σ. 22) και να τις χρησιμοποιούμε ως άλλοθι, για να καλύψουμε τη δική μας ανεπάρκεια.

Σύγχρονες έρευνες επιβεβαιώνουν, ότι κάθε άνθρωπος κάτω από την πίεση του εργασιακού, κοινωνικού και οικογενειακού περιβάλλοντος φθάνει σε ψυχική εξάντληση και γίνεται συνήθως ασυμπαθής, « δύστροπος, απαιτητικός και άκαμπτος» (σ. 50). Στην κατάσταση αυτή φθάνει συχνά και ο κληρικός που συμπιέζεται αφόρητα από τις αυξημένες απαιτήσεις της εκκλησιαστικής διοίκησης, τη διάψευση των προσδοκιών του, τη δυστροπία των ενοριτών του, την αδυναμία διαχείρισης του χρόνου του, την αμφισβήτηση του έργου του από την οικογένειά του, την καχυποψία και τον ανταγωνισμό των συνεφημερίων του, το έντονα αντιπνευματικό κοινωνικό περιβάλλον. Το σοβαρό πρόβλημα είναι, ότι ο κληρικός αρνείται να αποδεχθεί ότι έφθασε στο στάδιο της ψυχικής εξάντλησης και να ζη-

τήσει βοήθεια. Ή, κι αν αναγνωρίσει την κατάστασή του δεν εμπιστεύεται κανέναν γύρω του. Καταφεύγει στο Θεό της αγάπης, αλλά επειδή στηρίζεται στον εαυτό του και τις δυνάμεις του, ούτε εκείνον αφήνει να επέμβει σωστικά στη ζωή του.

Το κλίμα επιβαρύνει ακόμη περισσότερο και η γραφειοκρατική αντίληψη που κυριαρχεί συχνά στον εκκλησιαστικό οργανισμό που μιμείται στους τρόπους την κοσμική διοίκηση. Ο υπερτονισμός της θεσμικής έκφρασης της Εκκλησίας και η παραθεώρηση της ζωής του Πνεύματος στη δραστηριότητα των κληρικών συνθλίβει και καταπιέζει τις προσωπικότητές τους επιτείνοντας την ψυχική τους κόπωση (βλ. σ. 155 κ.ε.). Χωρίς την πνοή και την παραμυθία του Παρακλήτου η ιερατική διακονία μένει μετέωρη, έστω και αν θεωρείται επιτυχημένη.

Όλα τα παραπάνω δημιουργούν δυσαρμονίες, ενοχές και άγχος στις συνειδήσεις τόσο των αγάμων όσο και των εγγάμων κληρικών.

Ας αναφέρουμε ένα παράδειγμα: Αρκετοί έγγαμοι κληρικοί «καταναλώνουν τόσο χρόνο για την ποιμαντική τους διακονία, ώστε βάζουν στο περιθώριο των ενδιαφερόντων τους την οικογένειά τους. Δεν μπορούν να αντιληφθούν πόσο τα παιδιά επιθυμούν την προσοχή τους και πόσο πληγώνονται, όταν αισθάνονται ότι βρίσκονται στο περιθώριο των προτεραιοτήτων τους» (σ.225). Κάποιοι φθάνουν στην άλλη άκρη. «Καθώς συνήθως είναι πολύτεκνοι, φροντίζουν περισσότερο για την καλή

κατάσταση των πραγμάτων της οικογένειάς τους και τυπικά με τις λειτουργίες και τα μυστήρια» (σ.225). «Και οι δύο αυτές συμπεριφορές ασκούν υπερβολική πίεση στον κληρικό και έτσι αναπότρεπτα δημιουργείται ένα τεράστιο άγχος που αν δεν βρει διεξόδους πνευματικής φύσεως ή κοινωνικά αποδεκτής εκτόνωσης θα δημιουργήσει, θα εκθρέψει και θα εκδηλώσει τα συμπτώματα της ψυχικής εξάντλησης που σαν σαράκι θα ροκανίζει την ψυχική υγεία του κληρικού» (σ.225).

Μεγάλα προβλήματα στην ιερατική διακονία, -σημειώνει ο Σεβασμιώτατος,- δημιουργεί ο ανταγωνισμός που συχνά παρατηρείται μεταξύ των κληρικών. Ο ανταγωνισμός γεννιέται από την αυτοπροβολή, την προβολή του έργου κάποιου κληρικού και την υποτίμηση των άλλων, την προώθηση νέων αγάμων κληρικών σε ενορίες με σεβάσιμους εγγάμους κληρικούς αλλά και την πλήρωση των ανώτερων κενών εφημεριακών θέσεων. «Αυτές τις καταλαμβάνουν συνήθως εκείνοι που γνωρίζουν να ελίσσονται, ενώ οι ικανότεροι μένουν στο περιθώριο. Βέβαια, -καταλήγει ο συγγραφέας-, οι πραγματικά αξιόλογοι και ακέραιοι άνθρωποι είναι γενικά ικανοποιημένοι από την επιλογή τους, παρότι και αυτοί έχουν στιγμές αδυναμίας και πικραίνονται κάποτε από την παραγκώνισή τους» (σ.233). Το πρόβλημα όμως είναι ότι, «αν ένας κληρικός καταπνίξει την επιθυμία του για άνοδο στην εκκλησιαστική ιεραρχία δεν σημαίνει ότι πορεύεται καλύτερα από εκείνον που αφήνεται στην

ανεξέλεγκτη έκφρασή της. Είναι γνωστό ότι κάποιοι από τους πικρόχολους και δυσαρεστημένους κληρικούς βρίσκονται μεταξύ εκείνων που δεν μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν την επιθυμία τους για ιεραρχική άνοδο» (σ.239).

Η υπερδραστηριότητα του κληρικού, επίσης, μπορεί να κρύβει ή να οδηγεί σε ψυχική εξάντληση. Ορισμένοι ευσυνείδητοι κληρικοί «φαίνεται σαν να μην τολμούν να έχουν μια ελεύθερη ημέρα. Αισθάνονται ότι θα πρέπει διαρκώς να απασχολούνται με κάτι. Μια εξομολόγηση, μια αγιαστική πράξη, μια συζήτηση με έναν προβληματισμένο ενορίτη τους, η συντροφιά στον καταπονημένο μαθητή ή φοιτητή αποτελούν ... τους αμέτρητους κόμπους του κομποσχοινιού τους. Καίτοι όλα αυτά είναι θετικά και αξιέπαινα, δεν παύει να γεννά ερωτηματικά, γιατί και μια μόνη στιγμή απραξίας τους δημιουργεί μια δυσεπίλυτη δυσφορία; ... Πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος, για τον κληρικό να χαθεί στις ποιμαντικές του φροντίδες και να μην μπορεί να δει τίποτα πέρα από αυτές. Τότε όμως... ο ενοριο-κεντρισμός του γίνεται μια προέκταση του εγωκεντρισμού του» (σ.277-278).

Είναι δύσκολο εντός ολίγων λεπτών να παρουσιασθεί στην πληρότητά του το περιεχόμενο του βιβλίου. Σε αυτό μπορεί να εντρυφήσει και να ωφεληθεί πολλαπλώς κάθε κληρικός είτε έφθασε στο στάδιο της ψυχικής εξάντλησης είτε όχι. Οφείλουμε πολλές ευχαριστίες στο Σεβασμιώτατο για τον κόπο και

τον μόχθο συγγραφής του βιβλίου. Οφείλουμε ευχαριστίες για το έντονο ενδιαφέρον του για τους κληρικούς μας. Η ποιμαντική των ποιμένων είναι δύσκολη υπόθεση, κι ο συγγραφέας με σαφήνεια, λαγαρό λόγο και παρηγορία έθεσε το δάκτυλο «επί των τύπων των ήλων», όχι για να μεγαλώσει το τραύμα, αλλά για να το θεραπεύσει.

Αναφέρθηκε ήδη ότι, ο Σεβασμιώτατος Αθηναγόρας, δεν κάνει απλώς διαπιστώσεις και διαγνώσεις. Ως καλός πνευματικός ιατρός, στηριζόμενος στην βιβλική και αγιοπνευματική παράδοση, τα πορίσματα των σύγχρονων επιστημών και οδηγούμενος από βιβλικά πρόσωπα που έφθασαν σε κατάσταση της ψυχικής εξάντλησης και αποξένωσης, διατυπώνει προτάσεις για την πνευματική υποστήριξη, την πρόληψη, και την υπέρβασή της. Θα ήθελα κλείνοντας να παρουσιάσω ενδεικτικά κάποιες από αυτές έτσι όπως απαντούν στη σελ. 311 του βιβλίου.

Ο κληρικός μετά την εμπειρία της εξουθένωσης, εάν ζητήσει βοήθεια και αποδεχθεί τα αδιέξοδα, μπορεί να είναι πιο σίγουρος για τις επιλογές του και πιο σταθερά προσανατολισμένος στο έργο της άρσης των αμαρτιών του κόσμου. Έτσι, προσβλέπει με εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Κυρίου και έχει βαθύτερη επίγνωση των κινήτρων του. Αναγνωρίζει τις ικανότητές του και τις δυνατότητές του και δεν προσπαθεί να τα καταφέρει όλα, να έχει γνώμη για όλα. Αναγνωρίζει τα όριά του.

Εξάλλου, όπως διδάσκει ο όσιος Ισαάκ, «το μέτρον και ο όρος εν τη πολιτεία φωτίζουν την διάνοιαν και την σύγχυσιν αποδιώκουσι». Μετανοεί καθημερινά ελέγχοντας το ναρκισσισμό του (βλ. φιλαυτία) και αισθάνεται ταπεινός διάκονος των συνανθρώπων του και υπηρέτης του θελήματος του Θεού. Έτσι γίνεται πιο συγκαταβατικός. Παύει να έχει υπεράνθρωπες απαιτήσεις από τους άλλους, γίνεται επιεικής στην κριτική των ανωτέρων του και επίσης λιγότερο αυστηρός και απόλυτος προς τους ποιμαινομένους του. Όλα αυτά τον οδηγούν στην έξοδο από την υποκειμενικότητά του και κατανοεί καλύτερα τα «πάθια και τους καημούς» των ανθρώπων. Συνειδητοποιεί ότι δεν σώζει εκείνος την Εκκλησία, αλλά σώζεται δι' αυτής. Τέλος, η ωρίμανση τον κάνει να εμπιστεύεται περισσότερο τον Θεό. Να εναποθέτει τις ελπίδες και τις προσδοκίες του σε Αυτόν. Να προσεύχεται θερμότερα. Να αντλεί δύναμη από την πίστη σε Αυτόν. Να ακουμπάει στην αγάπη Του και να περιμένει περισσότερα από Αυτόν! Σας ευχαριστώ.